

IŠEIVIJOS POŽIŪRIAI Į LIETUVOS NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ATKŪRIMĄ

JUOZAS SKIRIUS

*Vilniaus pedagoginis universitetas
Vilnius Pedagogical University
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
El. paštas skiriusj@vpu.lt*

Santrauka

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11 d. paskelbtas Nepriklausomybės aktas iš esmės pakeitė ne tik Lietuvos gyventojų, bet ir lietuvių išeivijos gyvenimą. Užsienio lietuviai iki Nepriklausomybės akto paskelbimo gyveno su laisvės viltimi ir kovojo už Lietuvos valstybingumo atkūrimą. Tačiau, kaip aiškėja iš išeivijos periodinės spaudos ir pokalbių su mūsų tautiečiais užsienyje, psichologiškai jie nebuvo pasirošę taip greitai sulaukti Lietuvos nepriklausomybės, nors visa širdimi jos troško. Abejonių kėlė, ar pavyks nepriklausomybę išlaikyti; taip pat buvo spėliojama, galbūt prieš skelbiant nepriklausomybę reikėtų geriau pasirengti politiškai ir ypač ekonomiškai, sulaukti palankesnės tarptautinės padėties. Išeivijos vadovybei įtakos galėjo daryti pasaulio didžiųjų valstybių vadovų, taip pat ir JAV, tuometinis nepritarimas kenkti M. Gorbačiovo persitvarkymo reformoms. Iki kovo 11-osios tik nedaugelis išeivijos atstovų prognozavo, kad tuojau bus skelbiama Lietuvos nepriklausomybė.

1990 m. vasario mėnesį ir kovo mėnesio pradžioje Pasaulio lietuvių bendruomenės vadovybė, dauguma išeivijos kolonijų lyderių ir kai kurie žymūs lietuviai, pasisakydami renginiuose, ypač per Vasario 16-osios minėjimą, neakcentavo Sąjūdžio veikėjų jau ruošiamo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Tai veikė plačiąsias išeivijos mases, kurioms Kovo 11-osios akto paskelbimas, jų žodžiais tariant, buvo netikėtas. Tačiau Lietuvos nepriklausomybė užsienio lietuvių buvo sutikta su didžiausiu pakilimu ir džiaugsmo ašaromis, su nusiteikimu remti Lietuvos valstybę.

Esminiai žodžiai: Lietuvos nepriklausomybė; Sąjūdis; Kovo 11-osios aktas; išeivija; JAV lietuviai; lietuvių bendruomenės užsienyje; išeivijos spauda; Vasario 16-oji.

Įvadas

Pokarinė lietuvių tautos kova už nepriklausomybės atkūrimą neįsivaizduojama be mūsų tautiečių politinės-propagandinės veiklos užsienyje. Iki pat Kovo 11-osios akto paskelbimo užsienio lietuviai ir jų organizacijos veikė siekdamos galutinio tikslo – atkurti Lietuvos valstybingumą. Nepriklausomybės paskelbimą mūsų tautiečiai užsienyje sutiko vienareikšmiškai: su milžinišku džiaugsmu, didžiudamiesi savo tauta ir Tėvyne, bet kartu ir su tam tikra baime, kurios ištakos užčiuopiamos dar iki Akto paskelbimo. Atrodo, kad išeivijai tiesioginis priartėjimas prie šio labai svarbaus tautai fakto, dar prieš skelbiant atkūrimą, buvo problemiškas.

Susitikimuose Lietuvoje ir užsienyje su mūsų išeivijos atstovais – eiliniaisiais tautiečiais ir įvairaus rango organizacijų veikėjais – prisimenant Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, atkreipėme dėmesį į tai, kad daugelis gana nuoširdžiai ir atvirai pripažindavo, jog tai, kas įvyko 1990 m. kovo 11 d. Lietuvoje, išeivijai buvo, tarkime, kaip nelauktas cunamis Floridoje. Tai yra jie nesitikėjo, jų pačių žodžiais tariant, taip greitai sulaukti išsvajotosios Lietuvos nepriklausomybės. Lyg ir galima teigti,

kad užsienio lietuviams šis įvykis buvo netikėtas ir tuo metu jie tam buvo dar visiškai nepasiruošę. Bet ar iš tiesų taip buvo? Gal tai tik atskiri atvejai? Gal tai buvo pavienių asmenų psichologinis pasimetimas? Kokie dokumentai tai galėtų patvirtinti ar paneigti? Naujausios istorijos pagrindiniai šaltiniai – to meto išeivių periodinė spauda, kurią tautiečiai skaitė ir kurios informacija dalijosi su kitais. Taip pat liudininkų publikuoti ir nepublikuoti atsiliepimai, nuomonės, vertinimai, kurių analitinė visuma sudaro galimybę atspindėti bendrąsias tendencijas, formuluoti apibendrintas išvadas. Taigi straipsnio tikslas – paanalizuoti lietuvių išeivijos nuotaikas prieš Aukščiausiąjai Tarybai skelbiant ir jau paskelbus Kovo 11-osios aktą, pasiaiškinti nuotaikų priežastis, pamėginti įvertinti išeivijos informavimo lygį.

Aptardami problemą, kaip tų įvykių savotišku veidrodiniu atspindžiu galėtumėme remtis 1990 metų vasario–balandžio mėnesių išeivijos spaudos („Draugas“, „Tėviškės žiburiai“, „Dirva“, „Lietuvių balsas“ ir „Europos lietuvis“) publikacijomis. Be to, tam tikras informacijos šaltinis – iš asmeninių pokalbių su tautiečiais išskirti akcentai ir pastebėjimai. Ši medžiaga netiesiogiai leido patvirtinti pranešime pateikiamus teiginius, suformuluotus pagal oficialiai publikuotą medžiagą.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo galimybė ir išeivijos nuotaikos

Išeities tašku, padedančiu suprasti 1990 m. pradžioje išeivijoje vyravusias nuotaikas dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo galimybių, tikslinga pasirinkti tradicinius ir bendrus visų mūsų tautiečių užsienyje *Vasario 16 dienos* minėjimus. Gana išsami JAV lietuvių spaudos informacija apie renginius išeivijos kolonijose teikia mums vertingos medžiagos tyrimui. Susipažinę su ja matome, jog šventiniai renginiai skirtingose lietuvių kolonijose labai įvairavo – nuo vasario 10 d. iki kovo 4 d. Vadinas, laiko tarpas iki *Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo* paskelbimo buvo neilgas:

mėnuo ar dar mažiau. Tradiciškai minint 1918-ųjų Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą, kalbas sakė lietuviškų organizacijų vadovai, taip pat garsesni lietuvių bendruomenių žmonės, turintys įtakos išeivių visuomenei. Kalbų turinys apėmė ne tik tautos istoriją, bet ir to meto aktualijas bei įvykius Lietuvoje. Iš pasakytų kalbų bei pasisakymų galima išvelgti ne tik lyderių, bet iš dalies ir lietuvių bendruomenės nuotaikas, išgyvenimus ir viltis. Tikslinga pabrėžti, kad, pavyzdžiui, JAV lietuvių bendruomenė (apie kitas to pasakyti negalėtume) vietinės lietuviškos žiniasklaidos buvo neblogai informuojama. JAV lietuvių dienraštis „Draugas“ nuosekliai ir gana detalai skelbė informaciją apie padėtį Lietuvoje ir svarbiausius Lietuvos persitvarkymo *Sąjūdžio* (toliau – LPS) veiklos žingsnius.

Tad kokiomis nuotaikomis gyveno mūsų išeiviai tuo metu? Pamėginame pasekti mintis, išsakytas *Vasario 16-ajai* skirtuose renginiuose. Štai prof. dr. Feliksas Palubinskas, vasario 17 d. kalbėdamas per Gerio miesto (Indianos valstijoje) radiją, anot komentatoriaus E. Levio, kvalifikuotai apžvelgė politinę ir ekonominę Lietuvos padėtį. F. Palubinskas pažymėjo, kad ekonomika Lietuvoje yra labai atsilikusi nuo Vakarų pasaulio, tačiau jos visuomenė yra gerai išmokslinta, inteligentiška, apskri ir pajėgi atkurti Lietuvos ūkį. Jo nuomone, „per ateinančius dvejus metus Lietuva paskelbs nepriklausomybę, o ja paseks Latvija ir Estija“¹. Matyti, kad jis neišvelgė greito nepriklausomybės skelbimo galimybių. Tam procesui, pasak F. Palubinsko, trukdė ekonominės kliūtys. Šiek tiek optimistiškiau įvykius vertino *Kanados lietuvių bendruomenės* krašto valdybos pirmininkas Algis Pacevičius. Vasario 18 d. Toronto lietuviams jis kalbėjo, kad „keičiantys įvykiai Rytų Europoje duoda tvirtų vilčių, jog kitais metais, švenčiant nepriklausomybės šventę, bus galima džiaugtis valstybine laisve“². Prof. dr. Pranas Zundė, skaitydamas paskaitą Džun Byčo (Juno Beach) vietovės Floridoje lietuviams, neabejojo, kad Lietuva greitai sulauks laisvės ir nepriklausomybės, tačiau, anot jo, dabar Lietuvai išsilaisvinti iš okupanto

¹ Vilutis, A. Vasario 16-osios minėjimas. *Draugas*. 1990, kovo 8, p. 5.

² Septyniiasdešimt antroji sukaktis. *Tėviškės žiburiai*. 1990, vasario 27, p. 5.

yra daug sunkiau. Profesorius palygino dabartinę ir 1918-ųjų Lietuvos situaciją. Jo manymu, 1918-aisiais „atgauti nepriklausomybę buvo lengviau, nes tada Vakarų didžiosios valstybės bent moraliai rėmė Lietuvos kovą“³. Panašią kliūtį nepriklausomybei atkurti įžvelgė advokatė Laima Nainytė-Garbonkienė, kovo 4 d. skaitydama paskaitą Čikagos Market Parko (Marquette Park) lietuviams. Ji aptarė Lietuvos padėtį ir „sunkią lietuvių kovą“, siekiant „diplomatinio būdu atgauti Lietuvos nepriklausomybę, ypač, kai vakarų demokratija laikosi gana pasyviai“⁴. Reikėtų akcentuoti, kad ji nesugebėjo įvertinti išeivijoje jau žinomo įvykio – vasario 24 d. LPS pergalės rinkimuose į Aukščiausiąją Tarybą.

Tokios pranešėjų nuotaikos, reikia manyti, darė poveikį išeivijos grupėms, o publikavus tokią informaciją išeivijos spaudoje – ir platesnėms užsienio lietuvių masėms. Tačiau būtina pažymėti, kad *Vasario 16 d.* renginiuose tarp daugumos pranešėjų buvo ir vienas kitas, pateikęs drąsesnių bei aiškesnių politinių prognozių. Vieną pirmųjų tokių prognozių dar vasario 11 d. Floridos lietuviams paskaitoje išsakė dr. Kazys Karvelis. Pranešėjas teigė, kad „esame ant nepriklausomybės slenksčio“, nes „po rinkimų vasario 24 d. Lietuva gana greitai gali būti nepriklausoma“⁵. Teisingos dr. K. Karvelio išvalgos paaiškėjo po mėnesio, kai dienraštis „Draugas“ savo pirmajame puslapyje kovo 10 d. informavo užsienio lietuvius, jog „Sąjūdis, kurio kandidatai laimėjo rinkimus, ketvirtadienį savo sesijoje nutarė, kad būtų skelbiamas Lietuvos nepriklausomybės atstatymas šį savaitgalį ir sudaryta nauja vyriausybė“⁶. Deja, tokia tolia-regiška, racionali ir tautiškai stipri pozicija išeivijai netapo dominuojančia vienu iš sunkiausių lietuvių tautai ir jos atstovams *Sąjūdyje* laikotarpiu. Viešai skatinti kuo greičiau skelbti nepriklausomybę Lietuvoje ir apie tai atvirai kalbėti su išeiviais bei kitataučiais – tai ir buvo užsienio lietuvių

³ Mikšys, P. Vasario 16 d. minėjimas. *Draugas*. 1990, kovo 13, p. 7.

⁴ APB. Chicagoje ir apylinkėse LB paminėjo Vasario 16 d. *Draugas*. 1990, kovo 10, p. 8.

⁵ Gunda, K. Lietuviai Floridoje. *Draugas*. 1990, kovo 13, p. 2.

⁶ Lietuvos nepriklausomybės atstatymo deklaracijos pagrindas. *Draugas*. 1990, kovo 10, p. 1.

tautinė pareiga. Tačiau jie to, kaip, pavyzdžiui, dar 1916–1917 metais padarė Šveicarijos ir JAV lietuviai, neatliko.

Sąlygos, lėmusios išėivijos atsargumą

Šiuo atveju mums svarbu nustatyti priežastis, kurios lėmė užsienio lietuvių atsargumą, nepasitikėjimą galimybe labai greitai skelbti Lietuvos nepriklausomybę. Yra pagrindo manyti, kad JAV lietuvių abejonėms įtakos galėjo turėti ir žinomos disidentės Nijolės Sadūnaitės pasisakymai. Pavyzdžiui, vasario 24 d. lankydamasi Maironio lituanistinėje mokykloje Lemonte, N. Sadūnaitė teigė mananti, „kad Lietuva bus nepriklausoma šią vasarą“⁷. Straipsnio autorius visiškai neturi tikslo menkinti N. Sadūnaitės nuopelnus, tuo labiau kad tai atrodytų gana drąsi ir konkretnė prognozė, bet įvykiai Lietuvoje jau ankstino svarbiausią politinį sprendimą. Net ir aukščiausi išėivijos lyderiai, kurie, reikia manyti, turėjo patikimos informacijos, nedrįso viešai (gal dėl JAV valdžios oficialios pozicijos) prognozuoti labai greitų politinių pokyčių Lietuvoje. Pavyzdžiui, *Pasaulio lietuvių bendruomenės* valdybos pirmininkas prof. dr. Vytautas J. Bieliauskas, sveikindamas užsienio lietuvius *Vasario 16 d. proga* (sveikinimo tekstas buvo publikuotas visuose lietuvių išėivijos periodiniuose leidiniuose), apsiribojo tradiciniu kasmetiniu tekstu, tik labiau skatino tautiečius „stipresniu entuziazmu remti atgimstančios Lietuvos laisvinimo procesą“⁸. Tokio rango vadovo pareikšta oficiali pozicija išėivijoje suprantama kaip politinis orientyras bendruomenei. Tai iš dalies turėjo įtakos išėivijos kolonijų ir organizacijų vadovams akcentuoti užsienio lietuviams poreikį labiau moraliai, materialiai ir propaganda remti Lietuvą, kuri artimoje ateityje turi galimybę išsivaduoti. Kaip vieną iš pavyzdžių galime pateikti Vorčesterio (Masačusetso valstija) lietuvių

⁷ Barkauskaitė, R. N. Sadūnaitė Maironio mokykloje. *Draugas*. 1990, kovo 13, p. 5.

⁸ Bieliauskas, V.J. Sveikinimas Vasario 16 proga. *Europos lietuvis*. 1990, vasario 16, p. 1.

vadovą Petrą Molį, kuris „ragino padėti besikuriančiai Lietuvai, kaip tai darė mūsų tėvai, seneliai 1918 metais“⁹. Patys posakiai – „atgimstanti Lietuva“, „besikurianti Lietuva“ – asocijuojasi su ilgalaikiu procesu, atmeta politinius lūžius.

Kitų kraštų lietuvių bendruomenėse, kurios turėjo ribotesnes informacijos sklaidos priemones, padėtis dar prastesnė. Apie įvykius Lietuvoje informacijos mažai, o prognozių apie greitą nepriklausomybę arba nėra, arba jos pakankamai atsargios. Pavyzdžiui, per Didžiosios Britanijos Notingemo miesto lietuvių *Vasario 16 dienos* minėjimą visiškai nieko nekalbama apie atsiradusią galimybę Lietuvai atkurti nepriklausomybę, o tik užsimenama, kad „svarbiems įvykiams vykstant Lietuvoje ir jos vardui pagarsėjus (...) auga susidomėjimas mūsų (tai yra D. Britanijos lietuvių – *autorius pastaba*) buitimi“¹⁰. Galima teigti, kad Notingemo lietuviams svarbu tai, jog lietuvių bendruomenė pradeda labiau domėtis britų visuomenė, gal net ir valdžios sluoksniai. Tvirtesnių pozicijų pastebime Italijos lietuvių bendruomenės vicepirmininko Kazio Lozoraičio kalboje, pasakytoje vasario 18 d. Šv. Kazimiero kolegijoje Romoje. Pranešėjas, įvertinęs Lietuvos padėtį, išvalgiai pabrėžė, jog „tauta jau nebegyvena vien viltimi, bet tvirtu įsitikinimu, kad bus atstatyta tikrai laisva ir nepriklausoma Lietuva“¹¹. Peršasi mintis, kad drąsiau Lietuvos ateitį prognozavo tie veikėjai, kurie turėjo tiesioginį ryšį su diplomatinėmis tarnybomis ar gaudavo tiesioginės informacijos iš Lietuvos, šiuo atveju – iš LPS vadovybės sluoksnių.

Europos kraštų lietuvių, kurie turėjo savaitraštį „Europos lietuvis“, spausdinamą Londone, apie politines permainas Lietuvoje buvo menkai informuojami – jame tuo metu ir toliau daugiau vietos buvo skiriama *Didžiosios Britanijos lietuvių sąjungos* veiklai. Informacijos iš Lietuvos trūkumą šiame savaitraštyje mėginama šiek tiek kompensuoti išversta ir apibendrinta D. Britanijos periodinių leidinių informacija. Šioje srityje,

⁹ J.M. Minėjome Vasario 16-ąją. *Draugas*. 1990, kovo 10, p. 6.

¹⁰ Gasparas, H. Vasario 16 Hottinghame. *Europos lietuvis*. 1990, kovo 2, p. 3.

¹¹ K.A. Italijoje nepriklausomybės šventė. *Europos lietuvis*. 1990, kovo 9, p. 3.

kiek leido galimybės, darbavosi ilgametis Didžiosios Britanijos lietuvių veikėjas Petras B. Varkala, kuris „Europos lietuvyje“ publikuodavo angliškos spaudos apžvalgas apie to meto Lietuvą ir jos nepriklausomybės siekį¹². Apie tokios informacijos reikalingumą liudija „Europos lietuvyje“ publikuotas vieno skaitytojo laiškas su daug pasakančiu pavadinimu – *Daugiau rašykite apie įvykius Lietuvoje*. Laiškas, nors ir publikuotas po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, yra aktualus, nes atspindi nemažos dalies išeivijos lūkesčius bei išsamesnės informacijos poreikį. Laiške rašoma, jog „kasdien svetima kalba surašytuose laikraščiuose išeiviai ieško žinių, kaip laisvas pasaulis reaguoja į atkurtą Lietuvos Respubliką ir jos vadus. Anglų didžioji spauda apie tai rašo plačiai, net išsčius puslapius. Tačiau tik maža dalis išeivių pakankamai pramokę angliškai, kad galėtų pilnai suprasti apie ką ten rašoma. Tuo tarpu skaitantieji *Europos lietuvi* visi sugeba suprasti, apie ką ten rašoma. Todėl aš manau, kad daugiau vietos jame turėtų būti skirta įvykiams Lietuvoje aprašyti, o kiti rašiniai, nors ir įdomūs, bent laikinai, turėtų užleisti vietą informacijai ir rašiniams apie istorinius įvykius Lietuvoje“¹³.

Tai, kad lietuvių išeivija, net ir labiausiai informuoti JAV lietuviai, nedrįso garsiai pasakyti, kad jų išsvajota Lietuvos nepriklausomybė tuojau bus atkurta, lėmė dar keletas veiksnių. Pavyzdžiui, vasario 11 d. Provedanso lietuviai, Šv. Kazimiero bažnyčioje švęsdami valstybinę šventę, žiūrėjo filmuoto *Baltijos kelio* ištraukas. Didžiulį džiaugsmą, matant minias žmonių su trispalvėmis, slopino kylančios abejonės, kurios atsispindėjo ir spaudoje: „Ar pajunti jų laisvę? Kažin? Jie labai primena iš kalėjimo rūsijų išleistus kalinius į saulėtą kalėjimo kiemą trumpam pasivaikščioti. Lietuva dar vis atidžiai saugoma Maskvos tvorų ir sargų“¹⁴. Matyt, išeivijos sąmonėje buvo įsišaknijęs bolševikinės sistemos tvirtumas, vis dar netikėta, kad ši milžiniška komunistinė valstybė jau

¹² Varkala, P.B. Nereikėjo spausdinti. *Europos lietuvis*. 1990, kovo 2, p. 3.

¹³ Domeika, J. Daugiau rašykite apie įvykius Lietuvoje. *Europos lietuvis*. 1990, balandžio 6, p. 2.

¹⁴ R.1. Kartu su tauta. *Draugas*. 1990, kovo 13, p. 5.

„priėjo liepto galą“. Taip lyg ir skatintas išeivių atsargumas ir atmetama išankstinio triumfo galimybė. Pavyzdžiui, 1990 m. kovo 1 d. tautininkų savitiraščio „Dirva“ vedamajame, prasmingu pavadinimu *Laisvė visada turi kainą*, su tam tikru perspėjimu pastebima, kad Lietuvoje „pasikeitimai taip greitai seka vienas kitą, kad daugelis svarbių progų ir galimybių jau yra priimama už tikrą“. Kaip pavyzdys pateikiamas faktas – Lietuvos klausimo realioje tarptautinėje plotmėje iškilimas. Su tuo išeivija ilgai negalėjo apsiprasti ir netgi patikėti, o apsipratus pradėjo formuotis perdaug optimistinė nuomonė, kad užsienio valstybės palaiko Lietuvos didžiosios dalies visuomenės siekius. Ir čia pat „Dirva“ savo skaitytojams siūlo, vertinant įvykius Lietuvoje, užuot viską „priėmus už tikrą“, geriau juos nuolat remti, kad „nedingtų ir vėl nepasiekiamai“¹⁵. Šiais teiginiais norima pasakyti, kad išeivija Lietuvoje kilusių esmingų idėjų bei pasiekimų nepriimtų kaip tikrų ir nepanaikinamų, bet nuolat remtų ir puoselėtų; akcentuojama, kad jas stiprinant, materializuojant ir įteisinant, būtų pagreitinamas nepriklausomybės atkūrimas. Praktiškai prioritetas atiduodamas taip vadinamai „žingsnis po žingsnio“ (*step by step*) taktikai. Tokios taktikos praktiškumą iliustruoja, net ir pakomentuoja, vieno eilinio lietuvių iš Detroito viešas pasisakymas po Nepriklausomybės akto paskelbimo: „Nors 50-tį metų Lietuvos laisvės troškome, tačiau nediršome tikėti, kad ji jau visai čia pat; buvome pripratę lietuvių išlaikyti, nes daugelį kartų pasaulio vadovai ir įvykiai mus buvo apvylę“¹⁶. Taigi ir čia aiškėja atsargumas, baimė nepersistengti, nepasitikėjimas išorine parama. Ir visa tai padiktavo praeities patirtis.

Be to, JAV lietuvių veikėjas advokatas Povilas Žumbakas, dienraštyje „Draugas“ aptardamas akivaizdų Lietuvos atgimimo poveikį išeivijai, gana atvirai kritikuoja jos lyderius, sakydamas, kad „po tiek metų veiklos ir vadovavimo Lietuvos laisvinimo darbe, Lietuvai laisvę paskelbus, veiksniai (tai yra išeivijos vadovai – *autorius pastaba*) atrodo paraližuoti

¹⁵ Laisvė visada turi kainą. ... *Dirva*. 1990, kovo 1, p. 3.

¹⁶ Sulaukėme nepriklausomybės paskelbimo. *Draugas*. 1990, kovo 15, p. 2.

(...) mes vakaruose stovime išsiblaškę, be vizijų ir be planų¹⁷. Panašių pastebėjimų yra ir kituose išeivių leidiniuose: atkreiptas dėmesys į išeivijos vadovų nepasiruošimą keisti savo veiklos pobūdį; nesugebėjimą koordinuoti bendrą darbą; taip pat į nepakankamą Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išreklamavimą ir sveikinimą; pagaliau, jų bandymus, pasinaudojus Lietuvos reikalais, dar kartą pareklamuoti savo veiklą¹⁸. Tai atskleidžia ir dar vieną išeivijos ryžtingumo trūkumo priežastį – išeivijos vadovybės, turėjusios sukelti užsienio lietuvių masinį tikėjimą, kad valstybė greitai bus atkurta, nepasirengimą.

Išeivijos požiūris į Kovo 11-osios aktą

Išeivija, ypač JAV lietuviai, nepriklausomybės skelbimo išvakarėse kolonijų vadovų ir spaudos buvo informuojami apie realią tikimybę, kad Lietuvos parlamentas gali paskelbti Nepriklausomybės aktą. Įspūdį stiprino ir tai, kad Aukščiausiosios Tarybos pirmininku buvo išrinktas Vytautas Landsbergis. Lietuva buvo pirmoji Sovietų Sąjungos šalis, lyderiu išsirikusi ne komunistą. Kovo 11-ąją, sekmadienį, daugelyje kolonijų rinkosi išeiviai laukti Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. Pavyzdžiui, nemažas būrys Detroito lietuvių susirinko Dievo Apvaizdos lietuvių parapijos kultūros centro salėje. Daugelis, tikėdamiesi teigiamo rezultato, atsinešė šampano. Paskelbus ilgai lauktą rezultatą, anot liudininko, „išsiveržė netikėtas džiaugsmas ir sunku buvo išsiskirstyti, nes pasijutome vienas kitam labai artimi“¹⁹. Šis įvykis turėjo teigiamos reikšmės ir išeivijos vienybės, kuri nepasižymėjo tvirtumu, stiprinimui.

¹⁷ Žumbakas, P. Išeivijos veiksniai ir Lietuva. *Draugas*. 1990, kovo 22, p. 3.

¹⁸ Nemickas, B. Skurdus VLIKo atsišaukimas. *Dirva*. 1990, balandžio 5, p. 6; Privati iniciatyva nelaukia. *[laisvę]*. 1990, Nr. 108, p. 6; V.R. Vien, nors ir gerų idėjų nepakanka. *Draugas*. 1990, balandžio 7, p. 2.

¹⁹ Sulaukėme nepriklausomybės paskelbimo. *Draugas*. 1990, kovo 15, p. 2.

Lietuviai tapo pagrindiniu pasaulio žiniasklaidos objektu, o tai kėlė išieivijų pasididžiavimą savo kilme ir savo Tėvyne. Tolimosios Argentinos lietuviai, kuriuos ši žinia pasiekė per laikraščius, televiziją ir radijo programas, pažymėjo, kad „mes lietuviai, su džiaugsmo ašaromis pasijutome pačiame tarptautinių įvykių centre“²⁰. Panašių faktų mes galime gausiai rasti išieivijos spaudoje, o taip pat oficialiuose ir neoficialiuose užsienio lietuvių pasisakymuose, kurių dauguma, deja, nėra fiksuoti periodiniuose ar kitokio pobūdžio leidiniuose. Reikia manyti, kad ateityje dalis išieivijų savo įspūdžius apie tas dienas sudėlios atsiminimuose, kurie gana populiariūs tarp užsienio lietuvių.

Vietoj išvadų

Galima pasiremti tuojuo po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo žurnale „Metmenys“ išsakytomis poeto Tomo Venclovos mintimis. Poetas rašė, jog „visi mes to tikėjomės (...) Vieni to laukė visomis širdies ir proto pajėgomis, kiti beveik nesąmoningai, patys sau nedrįsdami prisipažinti, jog tikisi ir tiki. Bet tų, kurie manė, jog patys regės nepriklausomą Lietuvą, tikriausiai ne ką daugiau kaip vienos rankos pirštų. (...) Tai, kas įvyko, iš mūsų tolio atrodo neįtikėtinas stebuklas“²¹. Taigi mūsų tautiečiai užsienyje niekuomet neprarado vilties, kad Lietuva anksčiau ar vėliau atgaus nepriklausomybę, bet psichologiškai dar nebuvo pasiruošę tą labai greitai iškilusį faktą priimti kaip jau neatšaukiamą ar kaip nors keičiamą. Aukščiausiosios Tarybos priimtas Nepriklausomybės aktas išieivijos buvo sutiktas labai džiaugsmingai, bet su tam tikra baime dėl tolesnio Lietuvos likimo.

²⁰ Alarmis: pranešimas iš Argentinos: tai nebuvo santuoka. *Tėviškės žiburiai*. 1990, gegužės 1, p. 3.

²¹ Venclova, T. Nepriklausomybė. *Metmenys*. 1990, t. 58, p. 3.

ATTITUDES OF EMIGRATION TOWARDS THE RESTORATION OF INDEPENDENT LITHUANIAN STATE

JUOZAS SKIRIUS

Summary

Keywords: Independence of Lithuania; Sąjūdis; the Act of March 11th; emigration; Lithuanian American Community; Lithuanian World Community; periodicals of the emigration; February 16th.

The Independence Act announced by the Lithuanian Supreme Council-Restoration Seimas on 11 March 1990 has radically changed the life of the Lithuanian emigration. Before the March 11th Act was declared the Lithuanians residing in other countries lived with the hope that one day Lithuania will be independent and did all their best for the sovereignty of the country to be restored. However, as it can be seen from the periodicals of the emigration and discussions with the fellow-countrymen abroad, they were not psychologically prepared for the independence of Lithuania to come too soon although they wished it with all their hearts. They doubted the ability to preserve the independence after its declaration; they speculated on the need for Lithuania to prepare better politically and economically for the independence, to wait until more favourable conditions on the international scene. The leaders of the emigration could have been influenced by the stance of the leaders of the big pow-

ers, the US included, who disapproved of the suggestions "to undermine" the *Perestroika* reforms announced by the Soviet leader Mikhail Gorbachev in 1984. Until 11 March only a few representatives of the emigration dared to forecast the Lithuanian independence to be announced right away.

In February-March 1990, the leaders of the Lithuanian World Community, as well as majority of the leaders of some separate Lithuanian colonies and some well-known Lithuanians failed to emphasize in their speeches during the celebrations of the February 16th the preparations by the activists of *Seimas*, the anti-Soviet public movement, to restore the independence of Lithuania. This had influence on the emigration at large; in their words, the declaration of the March 11th Act was unexpected to them. Nevertheless, the Lithuanians abroad welcomed the Independence with euphoria and tears of joy in their eyes promising their support to the Lithuanian state.

[teikta 2006 m. sausio 6 d.]